

CZECHY

przez naukę języka do rozumienia kultury

Teresa Piotrowska-Małek

CZECHY

przez naukę języka do rozumienia kultury
Księga dedykowana Teresie Piotrowskiej-Matek

pod redakcją Macieja Falskiego i Elżbiety Kaczmarskiej-Zglejszewskiej

© Copyright by Uniwersytet Warszawski & Autorzy
Kraków 2023

ISBN 978-83-67209-32-8

Recenzenci

prof. dr hab. Janusz Siatkowski
dr Karolina Skwarska

Redakcja

Anna Obrębska-Woźniczka

Korekta

Karolina Klinowska

Skład

Elżbieta Krok

Projekt okładki

Libron

Grafika na okładce

Andrzej Zaręba

Publikacja sfinansowana przez Rektora Uniwersytetu Warszawskiego
oraz Dziekana Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego

Wydawnictwo LIBRON – Filip Lohner

al. Daszyńskiego 21/13

31-537 Kraków

tel. 12 628 05 12

e-mail: office@libron.pl

www.libron.pl

Spis treści

Przez nauczanie języka do rozumienia kultury czeskiej 7

CZĘŚĆ PIERWSZA
LINGWISTYKA I DYDAKTYKA JĘZYKÓW SŁOWIAŃSKICH 13

Zbigniew Greń

Klasyfikacja tematyczna słownictwa w leksykografii czeskiej
jako źródło do badania zmian w językowym obrazie świata 15

Jitka Bielen

Písňové texty ve výuce češtiny jako cizího jazyka 45

Jiří Hasil

Pranostiky v dnešní komunikaci rodilých i nerodilých
mluvčích češtiny 59

Iliana Genew-Puhalewa

Rozumienie swobodnego (niestarannego) rejestru języka
w nauczaniu bułgarskiego jako obcego 69

Jerzy Molas

Norma wzorcowa a nauczanie języka chorwackiego jako obcego 79

Dorota Górnicka-Urban

Dotkl se problému. Vytknul mu chybu.
Problematyczna wariantywność form przeszłych
niektórych czasowników czeskich z bezokolicznikowym
zakończeniem *-nout* i ich derywatów prefiksalnych 101

Helena Chýlová

Mluvnice polského jazyka a učebnice polštiny jako cizího jazyka
pro Čechy v období 19. století 121

CZĘŚĆ DRUGA	
KULTURA CZECH W PERSPEKTYWIE KULTUROZNAWCZEJ I LITERATUROZNAWCZEJ	135
Zdzisław Kłos	
<i>Król Kofetua</i> zdobywa młodopolską Warszawę	137
Joanna Królak	
Wino – temat znaczący w twórczości Oldřicha Mikuláška	149
Robert Kulmiński	
<i>Braliśmy w tym udział...</i> Wspomnienia członków Komunistycznej Partii Czechosłowacji	165
Danuta Sosnowska	
„Wymazywanie” – Vladimír Vokolek i Václav Vokolek jako krytycy nowoczesności	187
Maciej Falski	
Stabość wyobraźni demokratycznej. Semiotyczna interpretacja inauguracji pierwszej prezydentury Václava Havla	213
Patrycjusz Pająk	
Urok staroświeckiej nowoczesności – kino retro i jego czeskie odmiany	239
CZĘŚĆ TRZECIA	
WSPOMNIENIA	261
Maria Politowicz-Ołdak	
Trzy ważne słowa o mgr Piotrowskiej-Matek. Z subiektywnych wspomnień absolwentki	263
Indeks osób	267

Przez nauczanie języka do rozumienia kultury czeskiej

Znajomość języka ma kluczowe znaczenie nie tylko w procesie porozumiewania się, lecz także w poznawaniu innej kultury oraz w samorozwoju. We współczesnej lingwistyce coraz chętniej mówi się raczej o języku „drugim”, a nie „obcym”; kolejny język, inny niż ojczysty, może stać się równie bliski jak język pierwszy, a czasem wręcz ważniejszy czy emocjonalnie istotniejszy. Przestaje być więc obcy w miarę poznawania jego tajników, zasobów leksykalnych czy gramatycznej struktury, a później poprzez poznawanie jego użytkowników i zarazem kultury, dla której stał się podstawowym narzędziem interakcji. Nauka języka nie stanowi zatem celu samego w sobie ani nie sprowadza się tylko do wymiaru porozumiewania się z innymi; jest pierwszym i zasadniczym etapem poznawania Innego, który z czasem dzięki temu może stać się „swoim”. Kluczową rolę w tym procesie odgrywają lektorzy: osoby uczące języka drugiego, a przy tym zazwyczaj będące pierwszymi i najważniejszymi przewodnikami po innej kulturze. Na studiach filologicznych najczęściej to właśnie w wyniku ich zaangażowania rodzi się wśród studiujących chęć kontynuowania nauki i potrzeba kontaktu ze społeczeństwem oraz kulturą danego kraju.

Tom *Czechy – przez naukę języka do rozumienia kultury* został pomyślany jako przegląd zagadnień istotnych dla glottodydaktyki języków słowiańskich oraz tendencji badawczych we współczesnej bohemistyce. Cały projekt jest dedykowany mgr Teresie Piotrowskiej-Małek, lektorce i pedagożce przez czterdzieści lat związanej nieprzerwanie z Instytutem Sławistyki Zachodniej i Południowej (wcześniej: Instytutem Filologii Słowiańskiej) na Uniwersytecie Warszawskim. Dla wielu pokoleń młodych ludzi była ona tą osobą, która nie tylko uczyła języka czeskiego, ale przede wszystkim wprowadzała w kulturę Czech, stając się pierwszą pośredniczką i częstokroć inspiratorką wejścia na drogę przemiany „obcego” języka w „inny”, a w końcu w „swoj”. Jej praca stanowi doskonały przykład roli, jaką odgrywają lektorzy w procesie uczenia się języka i kultury. Uczenie się języka może wielu osobom kojarzyć się jeszcze z wbijaniem na pamięć słów

czy zasad gramatycznych, z przepisywaniem wielu nie całkiem ciekawych zdań z przykładami odmiany wyrazów czy pułapek ortograficznych. Tymczasem współczesna glottodydaktyka udowadnia, jak różne i inspirujące mogą być metody dydaktyczne oraz jak ważne dla familiaryzacji obcego idiomu jest wplatanie w proces jego uczenia się wiedzy o realiach kulturowych, wynikającej w dużej części z własnego doświadczenia. Teresa Piotrowska-Małek ukazywała, że lektor jest zarazem tłumaczem objaśniającym nowy świat symboliczny; osobą, która pomaga stworzyć fundamenty nowych kompetencji poznawczych.

*

Pierwsza część tomu przedstawia teksty związane z praktyką glottodydaktyczną oraz wybrane zagadnienia z zakresu badań lingwistycznych, które mają wpływ na nauczanie języka. Zostały w niej zawarte nie tylko kwestie dotyczące uczenia (się) języka czeskiego, lecz także wyniki badań nad nauczaniem języków słowiańskich z perspektywy polskiej, prowadzonych w Instytucie Sławistyki Zachodniej i Południowej. Wśród autorów znaleźli się też czescy badacze zaangażowani w kontakty między czeskim i polskim środowiskiem naukowym. Warto dodać, że glottodydaktyka slawistyczna rozwija się coraz prężniej, co odpowiada z jednej strony na rosnące zainteresowanie znajomością języków tego obszaru lingwistycznego, z drugiej zaś wynika ze świadomości odmiennych mechanizmów przyswajania języka słowiańskiego jako drugiego przez rodzimych użytkowników pierwszego języka z tej samej grupy językowej. Doświadczenie lektorskie udowadnia, że podręczniki tworzone z myślą o nauczaniu nie-Słowian, często wzorowane na modelach anglosaskich, muszą być adaptowane do potrzeb nauczania na przykład języka czeskiego w kontekście polskim. Z tego względu badania prowadzone w aspektach chorwackim czy bułgarskim mogą mieć znaczenie dla udoskonalania dydaktyki innego języka słowiańskiego.

Zaprezentowane w tej części artykuły wiążą się z doświadczeniem lektorskim i dostarczają przykładów rzeczywistych problemów oraz instrumentów dydaktycznych w nauczaniu języka. Jitka Bieleń pisze o wykorzystaniu tekstów piosenek, dołączając katalog utworów dostosowanych do poszczególnych poziomów kompetencji językowych; zaletą tego studium jest praktyczny charakter i rozszerzenie repertuaru o współczesne kompozycje pozwalające na przybliżenie różnorodnych odmian języka czeskiego. Także Jiří Hasil porusza kwestię narzędzia najczęściej pojawiającego się w podręcznikach, mianowicie przysłów i porzekadeł; autor stawia pytanie, jaka jest ich rola w uczeniu się języka i jaką

mają przy tym wartość dla rodzimych użytkowników języka. Przysłowia, zwłaszcza te związane z pogodą, tracą znaczenie i czasem wypadają z użycia, co jest ilustracją problemu konieczności uwspółcześniania treści nauczanych oraz ich weryfikowania z aktualnym stanem komunikacji językowej drugiego języka. Z kolei artykuły Iliany Genew-Puhalewej oraz Jerzego Molasa wiążą się z pozaczeskimi kontekstami, lecz zwracają uwagę na kwestie wspólne dla dydaktyki języków obcych. Oboje wskazują na relację między normą języka a użyciem bądź odmianami języka, co ma wszak wielką wagę dla czeskiego obszaru językowego. Rodzi się bowiem pytanie, której odmiany języka warto nauczać i na którym etapie edukacji. Ma to szczególne znaczenie na przykład w sytuacji chorwackiej przy braku zaufania do normy językowej, która odczuwalna jest jako obca, niestabilna i pozbawiona prestiżu, ale też w kontekście czeskim przy głębokich różnicach między odmianami czeszczyzny znanymi jako *spisovná*, *hovorová* i *obecná*. Z kolei trudności w rozumieniu współczesnych kolokwialnych odmian języka bułgarskiego można przełożyć w zasadzie na każdy kontekst, zaś omówione metody dydaktyczne będą pomocne także w nauczaniu języka czeskiego.

Niektórzy autorzy poruszają zagadnienia wiążące się w większym stopniu z opisem i standaryzacją języka, wskazując na to, jak pewne zjawiska lingwistyczne stają się normą (bądź z niej wypadają) i że samą normę należy traktować jako dynamiczny i zmienny konstrukt. Ciekawe badania nad klasyfikacją przedstawił Zbigniew Greń, oparłszy się na bardzo bogatym materiale leksykograficznym. Klasyfikacja gatunków zwierząt, podobnie jak słownikowe definiowanie elementów przyrodniczych, wiąże się jego zdaniem nie tylko z wiedzą o świecie, lecz także z językowym wyobrażeniem świata, co często przejawia się w odmiennościach zależnie od kultur; przypomina to o konieczności zachowania odpowiedniego wyczulenia w procesie nabywania drugiego języka wraz z całą jego specyfiką semantyczną i kognitywną. Tekst Heleny Chýlovej odwołuje się do materiału historycznego i również wskazuje na kontekstowe uwarunkowania tworzenia korpusu wiedzy oraz kompetencji, jakie proponowane są uczniom (studentom) w procesie akwizycji drugiego języka. Natomiast Dorota Górnicka-Urban porusza zagadnienie sprawiające zwykle problem uczącym się danego języka, omawiając wariantywność form pewnej grupy czeskich czasowników. Na przykładzie głównie danych korpusowych autorka przedstawia aktualne tendencje w potocznej odmianie języka.

Druga część książki prezentuje wybrane tendencje w badaniach bohemistycznych prowadzonych w Instytucie Sławistyki Zachodniej i Południowej. Poszczególne teksty uzmysławiają, jak istotnym narzędziem jest język w poznawaniu

nowego obszaru kulturowego i jak wielkim zyskiem staje się studiowanie języka drugiego, „obcego”, który pozwala na głębsze wejście w świat wyobrażeń i praktyk społecznych sąsiedniego kraju, na jego osvajanie. Poprzez różne kanały odkrywa się świat wyobraźni, sieci konotacji i kontekstów, które są zakodowane nie tylko w języku, ale – szerzej – w całej przestrzeni znaczącej. Bohemistyka odkrywa się tu jako dyscyplina dynamicznie się rozwijająca, włączająca w swój zakres nie tylko badania nad literaturą i językiem, lecz również kino, sztuki piękne czy badania nad pamięcią.

Zaprezentowany materiał został przedstawiony umownie w sposób chronologiczny, choć z pewnymi zjawiskami ujmowanymi w perspektywie trwania nie było to do końca możliwe. Zdzisław Kłós sięgnął jeszcze do czasów modernizmu z okresu przed I wojną światową, aby przypomnieć o młodopolskich fascynacjach kulturą czeską. Okazuje się, że zainteresowanie Czechami ma w Polsce długą tradycję i ujawniało się często u najwybitniejszych twórców. Z kolei Joanna Królak wychodzi w swojej analizie od motywu wina w poezji Oldřicha Mikuláška. Autorka przewrotnie nawiązuje do tematyki kojarzącej się na pozór z lekkością i zamiłowaniem do zabawy, czyli stereotypu kultury czeskiej, który jest popularny w Polsce. Winna latorośl, podobnie jak zajęcia związane z jej uprawą, z produkcją i spożyciem wina, stały się jednak dla poety podstawą do budowania porównań i alegorii odnoszących się do bogactwa doświadczenia kulturowego i etycznego. Dwa kolejne artykuły odwołują się natomiast do odmiennej strony czeskiej kultury okresu powojennego. Robert Kulmiński poddał analizie wspomnienia członków czechosłowackiej partii komunistycznej, spisane głównie w latach sześćdziesiątych i poświęcone zasadniczo tworzeniu obrazu początków aktywności partyjnej w Czechach. W jego badaniach powraca wątek językowego kreowania wizji świata, w tym przypadku wizji przeszłości; teksty wspomnieniowe miały się stać narzędziem utrwalania władzy symbolicznej rządzących, by przetrwać się z czasem w zrytualizowane narracje wyzbyte mocy oddziaływania na odbiorców i emocjonalnego ładunku. Do badań literackich powraca też Danuta Sosnowska, która przedstawia profil ideowo-egzystencjalny dwóch poetów pisarzy, ojca Vladimíra Vokolka i jego syna Václava. Jej analiza koncentruje się na kwestii krytyki nowoczesności, wyraźnej zarówno w twórczości ojca – który doświadczył ograniczeń ze strony władz komunistycznych – jak i syna, który formował się pod wyraźnym wpływem idei swojego ojca. Autorka zwraca uwagę na rolę czeskiej literatury w dużym stopniu motywowanej duchowością katolicką, o której wiedza w Polsce wciąż jest znikoma. Tymczasem badania Macieja Falskiego odnoszą się do sfery wyobrażeń kulturowych oraz

kodowania idei władzy poprzez wybrane praktyki społeczne. Wykorzystując metodę semiotyczną, autor analizuje uroczystość wprowadzenia Václava Havla na urząd prezydencki w 1989 roku w kontekście komunikacji rytualnej, a przy tym zastanawia się nad słabością wyobrażeń związanych z ideą demokracji. Zamykający tom artykuł Patrycjusza Pająka wprowadza wątek jeszcze innej sfery doświadczenia kulturowego, a mianowicie kina. Temat popularnego kina retro poprzez swoje przemiany również stał się podstawą do badania wyobrażeń kulturowych, co pozwoliło na konkluzje dotyczące zmiany w obrębie gatunku wskutek wpływu nowych zjawisk społecznych.

*

Tom *Czechy – przez język do rozumienia kultury* jest dedykowany Teresie Piotrowskiej-Małek. Jego celem jest zarówno uczczenie jubileuszu wybitnej lektorki, jak i zwrócenie uwagi na wagę pracy lektora w procesie nabywania języka i rozumienia kultury. Przedstawione w niniejszej publikacji badania pomagają zrozumieć, że uczenie się języka nigdy nie jest pełne ani skończone. Sam system języka ma dynamiczny charakter, a nawet względnie trwała odmiana, jaką jest norma, również ulega przekształceniom. Podejście kulturoznawcze pokazuje zaś, że wiedza o doświadczeniu językowym i pozajęzykowym, podobnie jak o sposobach jego kodowania, jest ważnym elementem w procesie stałego przekształcania języka „obcego” na „drugi” i wreszcie „swój”.

Maciej Falski

Elżbieta Kaczmarek-Zglejszewska